

Lana Hudeček

lhudecek@ihjj.hr

Milica Mihaljević

mmihalj@ihjj.hr

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

NORMIRANJE HRVATSKOGA JEZIKOSLOVNOG NAZIVLJA¹

Za hrvatski jezik ne postoje suvremeniji terminološki rječnici jezikoslovnoga nazivlja od Simeonova Enciklopedijskoga rječnika lingvističkoga nazivlja, prijevoda Traskova leksikona Temeljni lingvistički pojmovi i višejezičnoga rječnika Slovník slovanské lingvistické terminologie, kojim se još služe strani slavisti, a u kojemu je hrvatski naveden unutar srpsko-hrvatskoga stupca (SH = HS). Stoga će se u radu analizirati navedeni priručnici te dati konkretne smjernice kako pristupiti normiranju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Metodologija je deskriptivno-preskriptivna, a cilj je rada prikazati dosadašnja proučavanja jezikoslovnoga nazivlja te pokazati modele uspostave normiranoga jezikoslovnog nazivlja.

Ključne riječi: jezikoslovno nazivlje, terminologija, deskriptivni pristup, preskriptivni pristup, sinonimni niz, normiranje, nastava hrvatskoga jezika

1. Uvod

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje nalazi se u rječnicima, udžbenicima, monografijama, priručnicima i znanstvenim radovima. Autori srednjoškolskih udžbenika, recenzenti i članovi povjerenstava za ocjenu školskih udžbenika, članovi povjerenstava za natjecanje iz hrvatskoga jezika te članovi radnih skupina i savjetnici na državnoj maturi redovito upozoravaju na nesustavnost temeljnoga jezikoslovnog nazivlja na svim razinama: uporabu istoznačnih i bliskoznačnih naziva, uporabu različitih naziva u različitim

¹ Ovaj je rad izrađen na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (IP-2016-06-2141), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

udžbenicima², uporabu različitih naziva u osnovnoj i srednjoj školi, uporabu različitih naziva u visokoškolskim udžbenicima. Navodimo nekoliko primjera istoznačnih naziva: *neprijedložni instrumental, besprijedložni instrumental; afrikate, poluzatvorni suglasnici, sliveni suglasnici, slivenici, polupregradnici, prekidni tjesnačnici; izgovorna cjelina, izgovorni skup; nenaglašena riječ, nenaglasnica; prednaglasnica, proklitika, prepozitivna atonička riječ, prislonjenica; osobne zamjenice, lične zamjenice; usklik, uzvik; posesivne zamjenice, posvojne zamjenice; gramatički morfem, oblikotvorni morfem, oblični morfem, relacijski morfem, fleksijski morfem; rječotvorni morfem, derivacijski morfem, leksički morfem, tvorbeni morfem; nezavisno složene rečenice, nezavisnosložene rečenice; zavisno složene rečenice, zavisnosložene rečenice; ekonom, ojkonom; vlastito ime, ime.*

To često dovodi do problema u razumijevanju, sastavljanju testova za natjecanje, predviđanju očekivanih učeničkih odgovora, a u školskim se udžbenicima gotovo za svaki naziv navodi nekoliko sinonima. Problem je još složeniji jer se s jezikoslovnim nazivljem učenici susreću i pri učenju stranih i klasičnih jezika.

Svi su ti problemi još izraženiji u znanstvenoj literaturi, posebno u suvremenijim jezikoslovnim pravcima (kognitivna lingvistika, generativna lingvistika, tekstna lingvistika, neurolingvistika itd.)³, a jezikoslovno nazivlje dijelom ulazi i u opći jezik te u druge srodne struke, npr. komunikologiju, defektologiju, antropologiju, psihologiju.

Posljedica je neuređenosti hrvatskoga jezikoslovnog i pravopisnoga nazivlja da gotovo svaki jezikoslovni rad počinje terminološkom raspravom u kojoj se definiraju nazivi koji se u njemu upotrebljavaju. Navodimo dva primjera. 1. Na početku monografije Kristiana Lewisa *Lažni prijatelji* u poglavlju „Nazivoslovno određenje lažnih prijatelja“ (2016, 23–32) iscrpno se analizira naziv koji se nalazi u naslovu knjige i uspoređuje s drugim istoznačnim i bliskoznačnim nazivima u hrvatskome jeziku te s istovrijednim nazivima u drugim jezicima. Autor analizira ove hrvatske nazive: *lažni prijatelji, lažni parovi, nepravi prijatelji, lažna braća, međujezični hominimi, paronimi, lažne srodnice, neprave srodnice, međujezična homonimija* te ih vrednuje s pomoću terminoloških načela. 2. Na kraju knjige Zrinke Jelaske *Fonološki opisi hrvatskoga jezika* (2004) nalazi se *Rječnik glasovnoga nazivlja*.

Radova u kojima jezikoslovnoj analizi prethodi terminološka rasprava ili koji sadržavaju kratak rječnik jezikoslovnoga nazivlja ili određenoga potpodručja jezikoslovnoga nazivlja moglo bi se navesti još, pa je očito da se problemu normiranja jezikoslovnoga nazivlja treba posvetiti više pozornosti.

Pri vrednovanju i normiranju jezikoslovnoga nazivlja treba krenuti od određenja nazivlja ili terminologije kao sustava naziva koji se upotrebljavaju u određenome znanstvenom, tehničkom ili umjetničkom području te treba uzeti u obzir ove činjenice:

1. Nazivlje neke struke nastaje normiranjem naziva u pojmovnome sustavu.
2. Normiranje i normiranost značajke su standardnoga jezika, pa onda i nazivlja koje pripada standardnomu jeziku.

² O tome više vidi u Mihaljević 2007.

³ Više o tome vidi npr. u Birtić 2006.

3. Normiranje pretpostavlja svjestan odabir.
4. Svakomu se terminološkom sustavu postavljaju dva osnovna zahtjeva:
 - da bude u skladu s najnovijim postignućima znanosti
 - da bude u skladu s hrvatskim standardnim jezikom.

Iz toga proizlazi da bi u posao normiranja jezikoslovnoga nazivlja s jedne strane trebali biti uključeni stručnjaci različitih potpodručja jezikoslovlja, npr. stručnjaci za dijalektologiju, onomastiku, frazeologiju, stilistiku, pragmalingvistiku, povijest jezika te za različite suvremenije jezikoslovne pravce, npr. generativnu, tekstnu i kognitivnu lingvistiku, a s druge, kako bi se zadovoljili normativni i terminološki zahtjevi, standardolozi, terminolozi i terminografi.

2. Metodologija

Normiranje nazivlja u nekoj struci započinje deskriptivnom analizom. Deskriptivnom analizom utemeljenom na korpusu utvrđuje se postojanje brojnih sinonimnih parova i nizova koji se katkad nalaze i u istome tekstu. Pristup je jezikoslovnomu nazivlju za koji se zalažu autorice ovoga rada deskriptivno-preskriptivan. Kao prvi zadatak rada na jezikoslovnome nazivlju određuje se utvrđivanje problema analizom suvremenoga korpusa udžbenika i priručnika, rječnika, znanstvenih članaka i monografija (deskriptivni pristup). Nakon toga slijedi predlaganje normativno najprihvatljivijih rješenja među sinonimnim nazivima i predlaganje novih naziva ako hrvatski naziv još ne postoji (preskriptivni pristup).

Iako se normiranje obično povezuje samo s preskriptivnim pristupom, ono se, da bi bilo uspješno, mora temeljiti i na deskriptivnome i na preskriptivnome pristupu.⁴ Potreba za normiranjem najočitija je u nazivlju.

3. Trenutačno stanje

U skladu s deskriptivnim pristupom na početku ćemo prikazati sve hrvatske terminološke rječnike jezikoslovnoga nazivlja, obradu jezikoslovnoga nazivlja u općejezičnim priručnicima, analizu jezikoslovnoga nazivlja u odabranim radovima i monografija, a nakon toga ponuditi smjernice za normiranje jezikoslovnoga nazivlja.

3.1. Rječnici i leksikoni jezikoslovnoga nazivlja

Dosad su objavljeni ovi rječnici (leksikoni) koji obuhvaćaju i natuknice na hrvatskome jeziku:

3.1.1. Simeonov rječnik

Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva Rikarda Simeona prijevodno-objasnidbeni je rječnik s enciklopedijskim elementima koji obuhvaća natuknice na

⁴ O tome više vidi u radovima Hudeček i Mihaljević 2015b, 299–307 i Mihaljević 2017, 383–403.

hrvatskome jeziku i istovrijednice na osam jezika. Taj rječnik ni danas nije nadmašen, pa se njime još uvijek služe generacije jezikoslovaca. Ipak, danas, gotovo 50 godina nakon njegova nastanka, on ne zadovoljava sve potrebe jer njime nisu obuhvaćeni suvremeni jezikoslovni pravci i jer ne sadržava normativnu sastavnicu.

3.1.2. *Slovník slovanské lingvistické terminologie*

Višejezični rječnik *Slovník slovanské lingvistické terminologie* objavljen je 1977. u Pragu. U njemu se nalazi 2266 pojmova (kojima su pridružene istovrijednice na različitim jezicima) na 11 slavenskih jezika te na francuskome, engleskome i njemačkome. Prikazu toga rječnika u ovome smo radu posvetile posebnu pozornost jer je na sastanku Međunarodne terminološke komisije 2014. u Kijevu postavljeno pitanje mogućega posuvremenjivanja toga rječnika i njegova postavljanja na mrežu. To je potaknulo Vladana Jovanovića, člana Terminološke komisije iz Beograda, da na Međunarodnome terminološkom skupu u Beogradu 2015. u referatu *Српска лингвистичка терминологија у речнику словенске лингвистичке терминологије (Slovník slovanské lingvistické terminologie, Словарь славянской лингвистической терминологии / Dictionary of slavonic linguistic terminology I-II, Praha, 1977–1979) из угла савременог стања српске лингвистике* iscrpno analizira taj rječnik i predloži način uređivanja srpskoga stupca. Stoga smatramo da bi o tome rječniku trebalo progovoriti i sa stajališta hrvatskoga jezika. Naime, u tome rječniku nalazi se jedinstveni srpskohrvatski/hrvatskosrpski stupac (SH = HS). Većina je natuknica napisana samo ćirilicom, a jedino je katkad, nedosljedno, naveden i hrvatski naziv napisan latinicom.

B	M	SH = HS	SL
точка 2	точка 2	тачка 2, тоčka 2,	pika 2
B	M	SH = HS	SL
сравнително- -исторически метод	историско-поредбен (историско- компаративен) метод	историјско-компаратив- ни ▲ (историјско- -упоредни ▲) метод ▲, историјско- -компаративна (историјско- -usporedna) metoda	historično (zgodovinsko) primerjalna (komparativna) metoda

Rječnik se sastoji od dviju knjiga. U prvoj su nazivi razvrstani sustavno (podijeljeni su u devet poglavlja), a druga je abecedno kazalo po pojedinim jezicima. Natuknice su u prvoj knjizi razvrstane prema hijerarhijskim odnosima. Rječnik je isključivo prijevodni i nazivi u rječniku nisu definirani. Taj bi rječnik svakako trebao biti uključen u korpus izvora za izradbu suvremenoga rječnika hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja, ali ne može se govoriti o njegovu posuvremenjivanju jer rječnik uglavnom zanemaruje hrvatsko nazivlje.

3.1.3. Leksikon *Temeljni lingvistički pojmovi*

Godine 2005. objavljen je leksikon *Temeljni lingvistički pojmovi* nastao prijevodom na hrvatski jezik djela Roberta Lawrencea Larryja Traska *Key Concepts in Language and Linguistics*. Tako je nastao dvojezični (hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski) terminološki priručnik koji uz svaku natuknicu navodi i englesku istovrijednicu te iscrpnu definiciju i objašnjenje na hrvatskome jeziku. Leksikonski su članci razmjerno kratki, jasni i sadržavaju mnoštvo primjera. Knjiga daje iscrpan pregled lingvističkih pravaca te osnovnih lingvističkih pojmova. Ona nije isključivo prijevod Traskova djela, nego je leksikon prilagođen hrvatskomu čitatelju: 1. Tekst je abecediran prema hrvatskoj natuknici. Uz svaku je natuknicu u zagradi naveden engleski naziv, pa se rječnik može upotrijebiti i kao prijevodni hrvatsko-engleski rječnik. 2. Na kraju knjige dodano je englesko-hrvatsko kazalo, tako da rječnik može poslužiti i kao prijevodni englesko-hrvatski rječnik. 3. Slobodno su navođeni odgovarajući primjeri koji su bliski hrvatskomu čitatelju. 4. U nekim je leksikonskim člancima dodana i kratka napomena koja se odnosi na to kako opisana pojava izgleda u hrvatskome jeziku. Takvi se dodatci nalaze npr. u natuknicama o vrstama riječi, rječnicima, imenima. 5. Ako se u Traskovu tekstu nabrajaju jezici u kojima postoji određena jezična pojava, tomu je nizu dodan i hrvatski jezik ako se i u njemu ta pojava nalazi. 6. Posebna je pozornost usmjerena uporabi odgovarajućega hrvatskog nazivlja. Ako doslovan prijevod Traskova teksta zbog različitosti tradicija dovodi do terminološke zbrke, na to je u prijevodu posebno upozoreno (npr. u natuknicama *filologija*, *naglasak*). 7. Iza pojedinih leksikonskih članaka upućuje se i na literaturu na hrvatskome jeziku te se navodi literatura iz koje je pojedini dodatak preuzet. 8. Na kraju knjige donosi se popis literature na hrvatskome jeziku.

Iz navedenoga se vidi da ovaj leksikon nije samo prijevod Traskova leksikona nego je i pokušaj uklapanja hrvatske jezikoslovne misli u svjetske tokove, usporedba hrvatskoga jezika s drugim jezicima, usporedba hrvatskoga jezikoslovlja sa svjetskim jezikoslovljem te pokušaj usustavljanja hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja i usporedba toga nazivlja s engleskim nazivljem.

3.1.4. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja* i *Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja*

Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja i *Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja* donose jezikoslovne nazive, riječi i sveze riječi koje se nalaze u suvremenim jezičnim priručnicima i stručnoj kroatističkoj literaturi. Rječnik sadržava oko 3100 jezikoslovnih naziva (jednorječnih ili višerječnih) kojima su pridružene njemačke istovrijednice. *Njemačko-hrvatski rječnik* nastao je okretanjem hrvatsko-njemačkoga rječnika. Obuhvaćeni su temeljni nazivi koji se odnose na sve jezične razine i na suvremene lingvističke pristupe. Nazivi u rječniku složeni su abecednim redom. Višerječni se nazivi nalaze pod prvom riječju pojedinoga naziva. Budući da je rječnik deskriptivan, nazivi se u njemu ne normiraju, te se ni jednomu navedenom istoznačnom nazivu ne daje prednost. Značenja višeznačnih naziva koja se bitno razlikuju odijeljena su točkom sa zarezom. U rječniku se pojavljuju sinonimni parovi ili

čak nizovi, npr. *okluzivi, eksplozivi, zatvorni suglasnici, zapornici, praskavi suglasnici, zatvornici, praskavci*. Pravopisne se inačice navode u zagradi, npr. *opreka (oprjeka)*, što je u skladu s deskriptivnim pristupom ovoga rječnika.

3.1.5. Zaključak

Iz prikaza se dosadašnjih jezikoslovnih priručnika koji imaju hrvatski stupac vidi da su svi navedeni priručnici deskriptivni uz blagu normativnu sastavnicu prijevoda Traskova leksikona. Samo Simeonov rječnik i Traskov leksikon navode i definicije, a ne samo istovrijednice na kojemu stranom jeziku.

3.2. Jezikoslovno nazivlje u općejezičnim priručnicima

Temeljno jezikoslovno nazivlje ulazi i u sve općejezične priručnike, i normativne i deskriptivne. U analizi ćemo se osvrnuti na jezikoslovno nazivlje u dvama normativnim općejezičnim priručnicima izrađenim u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

3.2.1. Školski rječnik

U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* jezikoslovno je nazivlje u najširem smislu označeno odrednicama *gram.* – gramatika, *jez.* – jezikoslovlje i *prav.* – pravopis. *Školski rječnik* temelji se na korpusu školskih udžbenika, pa su u njemu obuhvaćeni jezikoslovni nazivi koji se nalaze u školskim udžbenicima. U *Rječniku* su uglavnom obuhvaćeni svi sinonimi koji se pojavljuju u udžbenicima, ali su među njima s pomoću terminoloških načela⁵ uspostavljene normativne veze, npr.:

dvousnenik *im. m.* <G dvousnenika; *mn.* N dvousneniči, G dvousnenikā> *gram.* zatvornik u čijemu oblikovanju sudjeluju gornja i donja usna; *sin.* (bilabijal).

bilabijal *im. m.* <G bilabijála; *mn.* N bilabijáli, G bilabijálā> v. dvousnenik

Naziv *dvousnenik* ima prednost pred nazivom *bilabijal* zbog prvoga terminološkog načela, prema kojemu se domaćoj riječi daje prednost pred stranom.

3.2.2. Hrvatski pravopis

Na kraju tiskane inačice *Hrvatskoga pravopisa* nalazi se *Pojmovnik*, u kojemu se definiraju nazivi upotrijebljeni u metatekstu pravopisa. Definicije naziva pojavljuju se i u mrežnoj inačici pravopisa kad se pokazivačem prijeđe preko određenoga naziva. Uz neke se nazive u zagradama navodi i dopušteni naziv, npr. *dvotočka (dvotočje)*, *dvousneni suglasnik (bilabijalni suglasnik)*, *fonologija (glasoslovlje)*, *izostavnik (apostrof)*, *morfologija (oblikoslovlje)*, *nepčani suglasnik (palatal)*, *odmilica (hipokoristik)*, *samoglasnik (otvornik)*, *sintaksa (skladnja)*, *suglasnik (zatvornik)*, *sveza (sintagma)*, *transkripcija (prezvukovljivanje)*, *transliteracija (preslovljivanje)*, *trotočka (trotočje)*, *upravljanje (rekcija)*, *zemljopisno ime (toponim)*, *zijek (hijat)*, *zubni suglasnik*

⁵ Više o terminološkim načelima vidi u Hudeček i Mihaljević 2012.

(*dentalni suglasnik*), *zvonačnik* (*sonant*). Pri odabiru preporučenoga naziva ponovno su presudnu ulogu imala terminološka načela. Zbog prvoga terminološkog načela prema kojemu se domaćoj riječi daje prednost pred stranom, prednost imaju nazivi *dvousnjeni suglasnik*, *izostavnik*, *nepčani suglasnik*, *odmilica*, *sveza*, *upravljanje*, *zemljopisno ime*, *zijeve*, *zubni suglasnik*, *zvonačnik*. Zbog načela proširenosti i prihvaćenosti u struci prednost je dana nazivima *fonologija*, *morfologija*, *sintaksa*, *transkripcija*, *transliteracija*. Zbog tvorbene sustavnosti prednost imaju nazivi *dvotočka*, *trotočka*. Zbog načela primjerenosti korisniku, koje je jedno od temeljnih načela *Hrvatskoga pravopisa*, prednost se daje nazivima *samoglasnik*, *suglasnik* i *zemljopisno ime*.⁶

3.2.3. Radovi o jezikoslovnome nazivlju

U mnogim se terminološkim radovima upozorava na probleme u hrvatskome jezikoslovnom nazivlju te na postojanje sinonimnih parova i nizova. Cijeli broj časopisa *Filologija* 46–47 iz 2006. posvećen je jezikoslovnomu nazivlju te se u radovima s različitih stajališta (povijesnojezičnoga⁷, deskriptivnoga⁸, normativnoga⁹, kontrastivnoga¹⁰) pristupa jezikoslovnomu nazivlju. U tome je dvobroju objavljeno mnogo radova o hrvatskome jezikoslovnom nazivlju i otvorena su mnoga pitanja koja se odnose na jezikoslovno nazivlje. U radu Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Domagoja Vidovića „Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju” (2006, 105) navode se ovi primjeri istoznačnica u školskim udžbenicima po svim jezičnim razinama:

fonologija	zamjena / sa o, alternacija /o, vokalizacija, alternacija / sa o; afrikate, poluzatvorni suglasnici, sliveni suglasnici, slivenici, polupregradnici, prekidni tjesnačnici; izgovorna cjelina, izgovorni skup; nenaglašena riječ, nenaglasnica; prednaglasnica, proklitika, prepozitivna atonička riječ, prislonjenica
morfologija	osobne / lične zamjenice; usklik, uzvik; posesivne / posvojne zamjenice; govorna osoba, govornik, prvo glagolsko lice; sugovorna osoba, sugovornik, drugo glagolsko lice; negovorna osoba, negovornik, treće glagolsko lice; gramatički / oblikotvorni / oblični / relacijski / fleksijski morfem; rječotvorni / derivacijski / leksički / tvorbeni morfem, deklinacija / sklonidba; konjugacija / sprezanje
sintaksa	nezavisno složene / nezavisnosložene rečenice; zavisno složene / zavisnosložene rečenice; diskurs, diskurz
leksikologija	sastavnica, sastojnica; označilac, označitelj; vlastita / osobna imena

Sanja Brbora (2006, 38) o nazivlju u udžbenicima piše: „Već pri površnom pregledu spomenutih udžbenika možemo uočiti kako udžbenici doista obiluju nazivljem. U pojmovnicima na kraju udžbenika nabrojeno je i po dvjestotinjak pojmova”.

⁶ Više o nazivlju u *Hrvatskome pravopisu* vidi u Hudeček i Mihaljević 2015a.

⁷ Brlobaš i Horvat 2006; Kolenić 2006; Lewis, Štebih i Weis 2006.

⁸ Brbora 2006; Birtić 2006; Kuna 2006.

⁹ Hudeček, Mihaljević i Vidović 2006; Jelaska i Novak 2006.

¹⁰ Blagus-Bartolec 2006; Muhvić-Dimanovski 2006.

Nakon toga objavljeno je još nekoliko radova o jezikoslovnome nazivlju, ali više nije bilo cjelovite publikacije posvećene jezikoslovnomu nazivlju. Spomenut ćemo još nekoliko radova. O nazivu *nepostojano a* i *nepostojani a*, *nepostojano e* i *nepostojani e* te *slogotvorno r* i *slogotvorni r* pišu Marijana Horvat i Milica Mihaljević u radu „Analiza osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika” (2007). U radu profesorica hrvatskoga jezika Ane Mihaljević i Maris Prce „Glasovne promjene u udžbenicima hrvatskoga jezika” (2014, 9) piše: „U udžbenicima je nedosljedno riješen problem naziva ove glasovne promjene te se navode različite inačice naziva. U udžbenicima *Učimo hrvatski jezik 1* (Čubrić) i *Hrvatski jezik 1* (Čubrić – Kurtak) ta se glasovna promjena naziva *vokalizacijom*, a kao sinonimni se nazivi navode *zamjena l sa o* i *alternacija l/o*. U udžbeniku *Fon-Fon* (Dujmović-Markusi) prednost je dana nazivu *zamjena l sa o*, a sinonimni je naziv *vokalizacija*. U udžbeniku *Hrvatski jezik 1* (Zrinjan) za trogodišnje strukovne škole donesen je samo naziv *vokalizacija*, a u udžbeniku za četverogodišnje škole iste autorice uz naziv *vokalizacija* naveden je i naziv *zamjena l u o*. U udžbeniku *Hrvatski jezik 1* za trogodišnje škole (Kajganić-Močnik) ta se promjena naziva *zamjena l sa o*. U udžbenicima *Hrvatski jezik i književnost* za trogodišnje škole i *Hrvatski jezik i književnost* za četverogodišnje škole (Rosandić) ta se glasovna promjena zove *vokalizacijom*, a kao sinoniman je naziv naveden *zamjenjivanje suglasnika l samoglasnikom o*. Za tu glasovnu promjenu postoji, dakle, pet naziva: *vokalizacija*, *zamjena l sa o*, *zamjena l u o*, *alternacija l/o*, *zamjenjivanje suglasnika l samoglasnikom o*.” Jezikoslovno se nazivlje u priručnicima Bratoljuba Klaića analizira u radu Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2014), a pravopisno nazivlje u radu Ane Mihaljević (2014).

3.4. Zaključak

Trenutačno u Hrvatskoj ne postoji normativni objasnidbeni rječnik hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. U općejezičnim priručnicima pristupa se normiranju osnovnoga jezikoslovnog nazivlja. U radovima se upućuje na nesustavnost i nenormiranost jezikoslovnoga nazivlja te se za neke nazive nude i konkretni normativni savjeti. Kao osnovni problem prepoznaje se postojanje velikoga broja sinonima. O tome su problemu u znanstvenim i stručnim radovima pisali mnogi znanstvenici, ali i nastavnici hrvatskoga jezika.

4. Kako normirati jezikoslovno nazivlje?

4.1. Korpus

Da bi se sustavno obradilo jezikoslovno nazivlje, potrebno je izraditi računalno dostupan i pretraživ korpus relevantnih jezikoslovnih tekstova u kojemu bi bili obuhvaćeni svi školski udžbenici i priručnici, ali i odabrani znanstveni tekstovi na hrvatskome jeziku. Takav korpus bio bi preduvjet da stručnjaci pojedine jezikoslovne poddiscipline odabiru i definiraju nazive, utvrđuju postojanje sinonimnih naziva te da standardolozi utvrde je li naziv u skladu s normom hrvatskoga jezika. Takav bi korpus bio koristan alat za izradu jezikoslovne baze podataka.

4.2. Struna

Sustavna bi se obrada jezikoslovnoga nazivlja mogla provesti u okviru programa hrvatskoga strukovnog nazivlja *Struna* (<http://struna.ihj.hr/>). Projekt *Hrvatsko strukovno nazivlje – projekt koordinacije* trajao je od 15. siječnja 2008. do 15. siječnja 2009. godine. Cilj je projekta bio osigurati potrebne preduvjete za provedbu druge faze projekta, u kojoj je bila predviđena suradnja sa stručnjacima različitih struka koja bi trebala dovesti do sustavnije izgradnje hrvatskoga nazivlja odabranih struka. Od siječnja 2009. godine započela je druga faza rada na *Struni*, u kojoj Hrvatska zaklada za znanost raspisuje natječaj za potporu projektima izgradnje nazivlja pojedinih struka, a Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pruža jezičnu, terminološku i terminografsku podršku prihvaćenim projektima. Dosad je u sklopu *Strune* završeno ili je u tijeku 27 projekata različitih struka. Unutar svakoga projekta normativno se određuju istoznačni nazivi te razlikuju preporučeni, dopušteni i nepreporučeni nazivi. Zasad je u *Struni* obrađeno samo nekoliko jezikoslovnih naziva jer rubno pripadaju kojoj drugoj struci te se čeka odobrenje projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Navodimo natuknice s pridjevom *jezični* koje se nalaze u bazi antropološkoga nazivlja:

jezična	ideologija, kompetencija, politika, raznolikost, rekurzija, socijalizacija, relativnost, struktura, tipologija, univerzalija, upotreba, varijabilnost, zajednica	jezične	igre
		jezični	bioprogram, determinizam, dodir, mit, prijelaz

4.3. Mrežnik

Jezikoslovno će se nazivlje djelomično normirati i u okviru *Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika*. To je novi projekt voditeljice Lane Hudeček koji financira Zaklada za znanost, a rad na njemu započeo je 1. ožujka 2017. godine. Zadatak je projekta izrada slobodno dostupnoga korpusno utemeljenoga (*Hrvatska mrežna riznica* <http://riznica.ihj.hr/index.hr.html> i *Hrvatski mrežni korpus* hrWac <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>) hipertekstnoga mrežnog rječnika hrvatskoga standardnog jezika, koji je utemeljen na suvremenim znanstvenim spoznajama jezikoslovlja i računalnoga jezikoslovlja. *Mrežnik* je zamišljen kao središnje mjesto povezivanja baza koje postoje, izgrađuju se ili će se u okviru ovoga projekta izgraditi u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U okviru projekta pokrenut će se i intenzivno istraživanje u području jednojezične e-leksikografije. *Mrežnik* će biti normativni rječnik, čija je važna sastavnica i normativno određivanje istoznačnih naziva, pa će projekt potaknuti i daljnje prikupljanje, usustavljanje i normiranje jezikoslovnoga nazivlja.

5. Terminološka načela

Pri normiranju jezikoslovnoga nazivlja potrebno je istoznačne nazive razvrstati na preporučene, dopuštene i nepreporučene. Pri tome će važnu ulogu imati i terminološka načela. Kad je potrebno pronaći novu riječ za nov pojam, najčešće se ili posuđuje i prilagođuje riječ stranoga jezika ili se tvorbenim postupcima tvori nova hrvatska riječ

– novotvorenicama. Posljedica je toga da često za isti pojam i isti strani naziv nastaju mnogi hrvatski nazivi, tj. jednomu stranom nazivu odgovara niz hrvatskih naziva nastalih različitim postupcima. Postojanje istoznačnih naziva za terminološki sustav nije dobro, pa treba među nazivima koji označuju pojedini pojam odabrati jedan, i to onaj koji je prema određenim terminološkim i jezičnim načelima najbolji. U ovome ćemo radu navesti samo nekoliko primjera primjene prvoga terminološkog načela na nazive ispisane iz srednjoškolskih udžbenika (Dujmović-Markusi i Pezar-Pavić 2014), prema kojemu se pri normiranju nazivlja prednost daje domaćemu nazivlju.

domaći naziv – preporučeni naziv	internacionalizam – dopušteni naziv
bezvezničke rečenice	asindetske rečenice
čestice, riječice	partikule
dopusne rečenice	koncesivne rečenice
dvostrukosti	dublete
isključne rečenice	ekskluzivne rečenice
izravni objekt	direktni objekt
mislene imenice	apstraktne imenice
mjesne rečenice	lokalne rečenice
moгуće rečenice	potencijalne rečenice
načinske rečenice	modalne rečenice
namjerne rečenice	finalne rečenice
neizravni objekt	indirektni objekt
nepčaniк	nepalatal
neobilježeni red riječi	neutralan red riječi
nepčaniк	palatal
nestvarne rečenice	irealne rečenice
nesvršeni glagoli	imperfektivni glagoli
ništici morfem	multi morfem
opisni pridjevi	kvalitativni pridjevi
trpni oblici	pasivni oblici
uvjetne rečenice	kondicionalne rečenice
posljedične rečenice	konsekutivne rečenice
posvojni pridjevi	posesivni pridjevi
rastavne rečenice	disjunktivne rečenice
sklapanje bez veznika	asindetsko sklapanje
sklonidba	deklinacija
spoj riječi	sintagma
spona	kopula
sprezanje	konjugacija
sročnost	kongruencija
stupnjevanje	komparacija
stvarne imenice	konkretnе imenice
stvarne rečenice	realne rečenice
suprotne rečenice	adverzivne rečenice
surečenica	klauza
svršeni glagoli	perfektivni glagoli
upravljanje	rekcija
uvećanica	augmentativ
uzročne rečenice	kauzalne rečenice
vezničke rečenice	sindetske rečenice
vid	aspekt
vremenske rečenice	temporalne rečenice
zaključne rečenice	konkluzivne rečenice

Treba pritom imati na umu da domaći naziv nema uvijek prednost jer se uvijek uzimaju u obzir i ostala terminološka načela. Više o primjeni terminoloških načela na jezikoslovno nazivlje vidi u radu „Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju – analiza stanja u praksi”.¹¹ Pri normiranju posebno je važan odnos prema terminološkome sustavu jer se nikad ne može normirati samo jedna riječ, nego treba uzeti u obzir sustav u cjelini, a to znači nadređene pojmove (i njima pridružene nazive), podređene pojmove (i njima pridružene nazive) te ostale istoredne pojmove koje je u struci potrebno razgraničiti.

6. Zaključak

Normiranje hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja nužan je preduvjet da bi se mogao postaviti čvrst temelj razvoju i usklađivanju nazivlja na hrvatskome jeziku: s jedne strane prevoditeljima, redaktorima i ostalim stručnjacima koji se bave nazivljem dati jezične smjernice za prevođenje i usklađivanje s normom hrvatskoga standardnog jezika, a s druge strane pružiti pouzdane podatke sastavljačima školskih udžbenika, udžbenika hrvatskoga jezika za strance, testova za državnu maturu, testova za natjecanje iz hrvatskoga jezika itd. Normirano hrvatsko jezikoslovno nazivlje također bi pružilo korisne podatke stručnjacima srodnih struka u koje rubno ulazi i jezikoslovno nazivlje (antropologija, komunikologija, defektologija, pedagogija, psihologija).

Usustavljivanje jezikoslovnoga nazivlja neprijeporno bi pridonijelo poboljšanju kvalitete i učinkovitosti osnovnoškolskoga, srednjoškolskoga i visokoškolskoga obrazovanja i znanstvenoistraživačkoga rada jer bi pridonijelo izgradnji ujednačenoga i verificiranoga jezikoslovnog nazivlja kojim će se moći služiti jezični stručnjaci, stručnjaci srodnih struka, profesori, učitelji, prevoditelji, novinari, ali i zainteresirana javnost. Na sastancima Terminološke komisije Međunarodnoga slavističkog komiteta (*Terminology Commission under International Committee of Slavonic Scholars*) nekoliko je puta pokrenuto pitanje izgradnje baze podataka slavenskoga jezikoslovnog nazivlja u kojoj bi hrvatski jezik trebao biti ravnopravno zastupljen.

Literatura i izvori

- Birtić, Matea i dr. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje / Školska knjiga.
- Birtić, Matea. 2006. Nazivlje u generativnoj morfologiji. *Filologija* 46–47: 1–18.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2006. „Usporedba hrvatskoga i slovenskoga padežnoga nazivlja”. *Filologija* 46–47: 19–34.
- Brbora, Sanja. 2006. „Jezikoslovno nazivlje u udžbenicima”. *Filologija* 46–47: 35–48.
- Brlobaš, Željka i Marijana Horvat. 2006. „Fonološko nazivlje u hrvatskim gramatikama 19. stoljeća”. *Filologija* 46–47: 49–66.
- Dujmović-Markusi, Dragica i Terezija Pezar Pavić. 2014. *Fon-Fon 2, udžbenik hrvatskog jezika za drugi razred gimnazije*. Zagreb: Profil.
- Dujmović-Markusi, Dragica i Terezija Pezar Pavić. 2014. *Fon-Fon 3, udžbenik hrvatskog jezika za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil.

¹¹ Hudeček i Mihaljević (u tisku).

- Hudeček, Lana i Milica Mihaljević. 2014. „Jezikoslovno nazivlje u Klaićevu *Rječniku stranih riječi i Novome rječniku stranih riječi* (Bratoljub Klaić i Školska knjiga)”. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40 (2): 309–325.
- Hudeček, Lana i Milica Mihaljević. 2015a. „Croatian Orthographic Manual and Standardization of Terminology”. U *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць* 3(1), ur. V. L. Ivaščenko, 36–52. Kijev: Institut ukrajinskoji movy NANU.
- Hudeček, Lana i Milica Mihaljević. 2015b. „Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals”. U *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*, ur. Mojca Smolej, 299–307. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko.
- Hudeček, Lana i Milica Mihaljević. „Normativni problemi u jezikoslovnome nazivlju (primjena standardnojezičnih normativnih pravila i terminoloških načela)”. U *Zbornik sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe* održanog 16. i 17. rujna 2016. na Filozofskome fakultetu u Osijeku. Osijek. [u tisku]
- Hudeček, Lana, Milica Mihaljević i Domagoj Vidović. 2006. „Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnome nazivlju”. *Filologija* 46–47: 101–122.
- Jelaska, Zrinka i Ines Novak. 2006. „Čemu? Inačnost glasovnoga nazivlja”. *Filologija* 46–47: 131–149.
- Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jozić, Željko i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kolenić, Ljiljana. 2006. „Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja”. *Filologija* 46–47: 151–164.
- Kuna, Branko. 2006. „Nazivlje u tvorbi riječi”. *Filologija* 46–47: 165–182.
- Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik. Prijedlog*. 2016. http://mzos.hr/datoteke/1-Predmetni_kurikulum-Hrvatski_jezik.pdf (posjet 20. ožujka 2017.).
- Lewis, Kristian, Barbara Štebih i Nada Vajs. 2006. „Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku”. *Filologija* 46–47: 183–201.
- Lewis, Kristian. 2016. *Lažni prijatelji*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mihaljević, Ana. 2014. „Usporedba fonološkoga nazivlja u Klaićevim pravopisima s ostalim hrvatskim pravopisima”. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40 (2): 365–380.
- Mihaljević, Ana i Maris Pree. 2014. „Glasovne promjene u udžbenicima hrvatskoga jezika”. *Luč* 2: 79–91. <http://hrvatski.ihj.hr/content/mihaljevic-pree-glasovne.pdf> (posjet 20. ožujka 2017.).
- Mihaljević, Milica i Marijana Horvat. 2007. „Glasovne promjene: nepostojano *a* i *e* (problematizacija naziva, definicija i međuodnosa glasovnih promjena)”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 289–304.
- Mihaljević, Milica. 2009. „Međuudžbenička i unutarudžbenička sinonimija i nepodudarni terminološki sustavi”. U *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*, ur. Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. 65–83. Zagreb: Naklada Slap / Agencija za odgoj i obrazovanje.
- Mihaljević, Milica. 2017. „Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj”. U *Словенска терминологија данас*, ur. Predrag Piper i Vladan Jovanović, 383–403. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna i Anita Skelin Horvat. 2006. „O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju”. *Filologija* 46–47: 203–215.
- Ptičar, Adela i Nada Vajs. 2006. „Jezikoslovno nazivlje u prvim dvama hrvatskim pravopisima 1779. godine”. *Filologija* 46–47: 239–252.
- Rittgasser, Stefan i Ljiljana Kolenić. 2012. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja / Kroatisch-deutsches Wörterbuch linguistischer Termini*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Rittgasser, Stefan i Ljiljana Kolenić. 2013. *Njemačko-hrvatski rječnik jezikoslovnoga nazivlja / Deutsch-kroatisches Wörterbuch linguistischer*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkoga nazivlja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Slovník slovanské lingvistické terminologie / Словарь славянской лингвистической терминологии / Dictionary of slavonic linguistic terminology I–II*. 1977–1979. Prag: Academia Praha.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.

STANDARDIZATION OF CROATIAN LINGUISTIC TERMINOLOGY

In the paper the authors analyze Croatian dictionaries of linguistic terms, linguistic terms in a desk dictionary and an orthographic manual of Standard Croatian as well as the papers dealing with linguistic terminology. The conducted analysis points to the conclusion that a great number of synonyms exist and thus the need for selection of one preferred term arises. The authors point to these ways of solving the problem: the need to compile a corpus of linguistic works, the need to include linguistic terminology into the terminological database Struna, and the possibilities of standardization of basic linguistic terminology in the web dictionary of standard Croatian – Mrežnik. The authors illustrate the application of a terminology principles to basic linguistic terminology.

Keywords: *terminology, linguistic terminology, descriptive approach, prescriptive approach, synonym string, standardization, Croatian language in school*